

Advies m.b.t. voorwaarden AI-fabriek Groningen

Het algemeen bestuur van Nationaal Programma Groningen heeft op 11 februari 2025 gesproken over een verzoek van de kwartiermaker Economische Agenda met betrekking tot een mogelijke bijdrage vanuit het startkapitaal van de Economische Agenda voor een nationale AI-fabriek in Groningen. Tijdens deze vergadering heeft het AB besloten om hieromtrent een vraag voor te leggen aan de onafhankelijke beoordelingscommissie (hierna: de commissie), te weten: 'welke voorwaarden zijn relevant om te stellen aan dit initiatief, gezien de doelen van de Economische Agenda en de beoogde bijdrage aan de verhoging van de brede welvaart met de Economische Agenda?'

Op 6 maart 2025 heeft de commissie advies uitgebracht naar aanleiding van deze vraag. De commissie heeft dit advies gebaseerd op de beschikbare informatie tot nu toe, waaronder uitgevoerde onderzoeken, de uitvraag van de EU en een presentatie van betrokken partijen SURF, AIC4NL en het ministerie van OCW. Daarnaast zijn vragen van de commissie voorafgaand aan de vergadering schriftelijk beantwoord, waarbij is opgemerkt dat de gegeven antwoorden nog niet definitief zijn. De commissie heeft niet kunnen beschikken over een uitgewerkt en eenduidig plan, omdat dit op het moment van adviseren nog niet gereed was.

Advies

De commissie ziet dat de inzet op AI in de nationale en Europese context van groot belang is, gelet op het versterken van het verdienvermogen en strategische autonomie bij technologisch gedreven innovatie. Minder afhankelijk worden van 'big tech' en kunnen sturen op waarde gedreven AI, die betrouwbaar en uitlegbaar is, zijn daarbij belangrijke drijfveren. De meerwaarde van AI-fabrieken voor Nederland en Europa vindt de commissie daarmee evident. Tegelijkertijd oordeelt de commissie dat het, op basis van de huidige informatie, minder duidelijk is in hoeverre Groningen en Noord-Drenthe bij de ontwikkeling van een AI-fabriek in de regio gebaat zijn. De commissie is van mening dat de komst van een AI-fabriek een belangrijke kans voor de regio kan zijn, maar vindt ook dat een dergelijke faciliteit niet zonder meer bijdraagt aan de brede welvaart. Kort gezegd: alleen het neerzetten van de AI-fabriek is onvoldoende om te zorgen voor een positief effect op de brede welvaart in de regio. Een AI-fabriek is een kans, maar de uitwerking en implementatie van het plan bepaalt of en in welke mate een faciliteit daadwerkelijk gaat bijdragen aan de brede welvaart in de regio waar deze wordt gerealiseerd.

Daarbij wil de commissie benadrukken dat het al dan niet toekennen van middelen uit het startkapitaal van de Economische Agenda een belangrijk besluit is. Op dit moment kan dit initiatief namelijk nog niet afgewogen worden tegen alternatieve toepassingen van de middelen. Daarmee is het in dit stadium onmogelijk om te beoordelen welke toepassing naar verwachting de meeste impact zal hebben op de doelen van de Economische Agenda en de verhoging van de brede welvaart in de regio. Ook vanuit dit licht bezien is het belang om aan de voorkant scherp te zijn op de meerwaarde voor Groningen en Noord-Drenthe en te zorgen voor een zo groot mogelijk effect in de regio. Tevens beveelt de commissie ten sterkste aan om de verhouding tussen financiering vanuit het Rijk en de regio onderwerp van gesprek te maken en deze vervolgens goed te onderbouwen. Op dit moment wordt ervan uitgegaan dat de nationale bijdrage voor de helft voor rekening komt van het Rijk en voor de helft voor de regio. De commissie heeft nog geen rationale achter deze verdeling kunnen ontdekken. De commissie doet de aanbeveling om in gesprek te gaan met het Rijk over deze verdeling en daarbij zorgvuldig te kijken naar welk bedrag vanuit de Economische Agenda benodigd is én hoe dat in verhouding staat tot het effect voor Groningen en Noord-Drenthe.

De commissie heeft, met bovenstaande in gedachten, gesproken over de voorwaarden waaronder deze potentiële kans voor de regio verzilverd kan worden. Daarbij gaat het in feite om ontwerpcriteria, die in de verdere planontwikkeling meegenomen dienen te worden. De commissie verwacht dat deze voorwaarden deels voor indiening van het plan bij de EU, op 2 mei 2025, verwerkt kunnen worden. Maar voor een goede invulling van de voorwaarden is in sommige gevallen waarschijnlijk meer tijd nodig. De commissie adviseert om die tijd hiervoor ook te nemen, want ook dat komt de meerwaarde voor de regio ten goede.

Voorwaarden

De commissie adviseert het AB om de volgende voorwaarden mee te geven voor de verdere besluitvorming over de eventuele inzet van middelen uit de Economische Agenda voor een AI-fabriek in Groningen:

1. Maak een plan om meerwaarde voor de regio en positieve effecten op brede welvaart te maximaliseren

Het is belangrijk dat de regio zoveel mogelijk profiteert van een AI-fabriek, bijvoorbeeld door meer werkgelegenheid, die óók ten goede komt aan de inwoners en niet alleen aan professionals van buiten de regio. Vanuit deze optiek is een goede aansluiting van het brede MKB in de hele regio van belang, omdat naar verwachting via deze route ook inwoners van de regio kunnen profiteren. Het MKB haakt echter niet vanzelf aan bij dit type ontwikkelingen, dus het is zaak hier een strategie voor te ontwikkelen. Deze strategie moet ook zien op het (door)ontwikkelen van start-ups en scale-ups in de regio en valorisatie vanuit de kennisinstellingen. Een link met het Masterplan Campussen ligt hier voor de hand. Daarnaast acht de commissie het van belang dat andere aspecten van brede welvaart ook zoveel mogelijk meegenomen worden in het plan. Denk aan ruimtelijke kwaliteit of onderwijs. Zo is het wellicht interessant om een koppeling te maken met Tijd voor Toekomst uit de Sociale Agenda, waarbij kinderen in het basisonderwijs les krijgen in AI.

2. Zorg voor aansluiting bij de kracht van de regio

De meerwaarde van een AI-fabriek kan naar oordeel van de commissie pas echt tot uiting komen, wanneer actief aansluiting wordt gezocht bij thema's en sectoren waar de regio al sterk in is, zoals health, agro en energie. Dit betekent dat behoeften van partijen die zich hiermee bezighouden zoveel mogelijk leidend moeten zijn bij de realisatie van de AI-fabriek, en specifiek het bijbehorende expertisecentrum.

3. Maak heldere afspraken over de ontwikkeling van het ecosysteem en toegang tot rekenkracht voor partijen uit de regio

De ontwikkeling van een ecosysteem rondom de AI-fabriek is een belangrijk onderdeel van het toekomstige succes en van de verwachte spin-off effecten in de regio. Een dergelijk ecosysteem ontstaat niet vanzelf en vergt betrokkenheid van regionale, nationale en Europese partners. De commissie acht het van belang dat heldere samenwerkingsafspraken worden gemaakt over ieders rol en verantwoordelijkheid in (de ontwikkeling van) het ecosysteem. Ook moeten er afspraken worden gemaakt over de toegang van regionale partijen tot de rekenkracht en data van de AI-fabriek, zodat deze partijen daadwerkelijk kunnen profiteren van de faciliteit.

4. Borg de regionale vertegenwoordiging in de governance

Het is de bedoeling dat Samenwerking Noord als regionale partij zitting neemt in het consortium dat de AI-fabriek gaat besturen. De commissie acht het van groot belang dat hierover duidelijke afspraken worden vastgelegd en dat een heldere governance geborgd is.

5. Zorg voor een eenduidig plan, dat gedragen wordt door de regio.
Op dit moment is een uitgewerkt, eenduidig plan nog niet beschikbaar. Dit betekent dat er nog veel niet helder is, zoals hoe de businesscase eruitziet, wat de risico's zijn in zowel realisatie als exploitatie en hoe deze gemitigeerd worden en hoe toekomstbestendig dit initiatief is. Daarnaast moet uit het plan blijken hoe de regio profiteert van de komst van een AI-fabriek. De commissie meent dat een eenduidig plan, zodra het gereed is, moet worden voorgelegd aan de regio en dat dit plan door de regio moet worden gedragen.
6. Zorg voor voldoende uitvoeringskracht
Voor het realiseren en besturen van de AI-fabriek zijn specialistische resources en competenties nodig. De aanwezigheid daarvan is cruciaal voor het succes van de faciliteit. Ook het succesvol ontwikkelen van het expertisecentrum en een Gronings ecosysteem, op basis van het plan voor de regio, vergt capaciteit en expertise. De commissie vindt het belangrijk dat beschikbaarheid van voldoende resources, competenties en capaciteit geborgd is.
7. Ontwikkel een strategie om de toekomstbestendigheid te borgen
De ontwikkeling en exploitatie van de AI-fabriek beslaat op dit moment de periode 2025-2031. Het is nog niet te zeggen wat er na deze periode aan investeringen nodig is. Daarnaast hangt de vraag over een vervolg ook af van het succes van de AI-fabriek en het tempo waarin de technologie zich ontwikkelt. Dit wetende, acht de commissie het van belang dat in de komende periode een strategie wordt ontwikkeld om ervoor te zorgen dat deze ontwikkeling ook na 2031 zoveel mogelijk effect in de regio blijft sorteren.
8. Borg de leefbaarheid en zorg voor goed omgevingsmanagement
Op dit moment wordt het expertisecentrum voorzien bij Niemeyer in Groningen. Waar de AI-fabriek zelf zal neerslaan, is nog onduidelijk. De commissie hecht eraan dat mogelijke omwonenden van de faciliteit goed betrokken worden en dat onderzocht wordt hoe de faciliteit een impuls kan bieden aan de directe omgeving, bijvoorbeeld met betrekking tot de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Daarbij moet het uitgangspunt zijn dat de realisatie van de AI-fabriek minimaal neutraal is qua effecten op de leefomgeving. Daarnaast vindt de commissie het van groot belang voor de leefbaarheid dat de externe veiligheid van de fysieke locatie (i.v.m. mogelijke kritieke infrastructuur) geborgd is. Dit vraagt het in kaart brengen van mogelijke risico's en het uitwerken van mitigerende maatregelen.
9. Maak de ambities rondom de duurzaamheid van de AI-fabriek waar
Het is de bedoeling restwarmte te benutten, gebruik te maken van gecertificeerde groene stroom en duurzame noodstroomvoorzieningen te installeren. Ook zal voor de koeling geen water benodigd zijn. De commissie hecht eraan dat deze ambities daadwerkelijk worden gerealiseerd.
10. De financiering moet zeker zijn
Dit is wat betreft de commissie een ontbindende voorwaarde. De beoogde effecten op de doelen van de Economische Agenda en de brede welvaart in de regio kunnen alleen ontstaan als ook de EU en het Rijk bijdragen aan deze faciliteit.
11. De financiële impuls vanuit de Economische Agenda is in principe eenmalig
Gelet op het feit dat op dit moment nog geen goede afweging gemaakt kan worden tussen deze investering en andere aanwendungen van de middelen, zou het uitgangspunt moeten zijn dat een bijdrage vanuit de Economische Agenda aan een AI-fabriek eenmalig is. Er kan niet zonder meer gerekend worden op de bekostiging van vervolginvesteringen uit de Economische Agenda.